

**Η οντογένεση της ομιλίας -
Υπόθεση της κρίσιμης ηλικίας
(critical period hypothesis)**

Υπόθεση της κρίσιμης ηλικίας

- Όπως αναφέραμε παραπάνω, η **προδιάθεση** για την εκμάθηση της γλώσσας είναι **έμφυτη**. Οι υποστηρικτές αυτών των θεωριών - η πλειοψηφία των γλωσσολόγων - πιστεύουν ότι, κατά την εκμάθηση της μητρικής τους γλώσσας, όλα τα παιδιά **νομοτελειακά** θα ακολουθήσουν μια **εξελικτική πορεία** που φαίνεται να είναι σε μεγάλο βαθμό **προδιαγεγραμμένη**.
- Η εξέλιξη αυτή είναι γνωστή ως **υπόθεση της κρίσιμης ηλικίας** (critical period hypothesis).

Υπόθεση της κρίσιμης ηλικίας

- Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η γλώσσα κατακτιέται πολύ εύκολα μέσα σε μια **βιολογικά προκαθορισμένη χρονική περίοδο** της ζωής του ατόμου, η οποία συμπίπτει με την **ηλικία των 3-8 ετών**, μετά από αυτή η κατάκτηση γίνεται συνεχώς δυσκολότερη, ώσπου να γίνει παντελώς αδύνατη. (πρβλ. ιστορίες του Μόγλη)

- Το συμπέρασμα είναι ότι η λειτουργία γνωστή ως ο **μηχανισμός της γλωσσικής ανάπτυξης ή γλωσσικής απόκτησης/κατάκτησης- ΜηΓΑ- ή Language Acquisition Device, LAD** (δες παρακάτω), **συνδυάζεται** με τη **γενικότερη νοητική και βιολογική ανάπτυξη** του ατόμου τόσο στενά που μπορούμε να μιλάμε για **οργανική ενότητα**, σύνδεση, δηλαδή, γλωσσικής και ψυχοσωματικής ανάπτυξης.

Τα στάδια της γλωσσικής κατάκτησης

- Η εμφάνιση της Ψυχογλωσσολογίας ως επιστήμης είχε ως αποτέλεσμα τη μελέτη του κώδικα 1 (K1) και της «παιδικής» γλώσσας, κατά την τελευταία 25ετία, κυρίως σε Αγγλία και ΗΠΑ.
- Τα αποτελέσματα των ερευνών καταδεικνύουν την ύπαρξη ορισμένων **σταδίων** από τα οποία περνάνε όλα τα παιδιά κατά τη **διαδικασία της γλωσσικής κατάκτησης**, με πολύ ελάχιστες αποκλίσεις. Τα στάδια αυτά περιλαμβάνουν:

1. Το προομιλητικό στάδιο ή το στάδιο της φωνολογικής ανάπτυξης (0-10/12 μηνών)

Η αποκλειστικά **φωνολογική ανάπτυξη** του παιδιού **στον 1^ο χρόνο** της ζωής του διέρχεται τις παρακάτω **διαδοχικές φάσεις** μέχρι να καταλήξει στην άρθρωση της πρώτης λέξης:

1. Το προομιλητικό στάδιο ή το στάδιο της φωνολογικής ανάπτυξης (0-10/12 μηνών)

- (i) **Πρώτη φάση (0-3 μηνών)**: Παραγωγή **άναρθρων κραυγών, δοκιμασία των φωνητικών του οργάνων** - παραγωγή ήχων που δεν υπάρχουν στο περιβάλλον του και ενδεχομένως ανήκουν σε άλλες γλώσσες με τις οποίες δεν έχει επαφή.
- (ii) **Δεύτερη φάση - βάβισμα (3-6/8 μηνών)**: Πρόκειται για **μεταβατική** περίοδο. Έχουμε τη φωνολογική παραγωγή της (i) αλλά πιο **συστηματική** και με κάποια **κοινωνική σκοπιμότητα**. Με άλλα λόγια, τα **βαβίσματα** και τα **γουργουρίσματα** πιθανόν να δείχνουν τη διάθεση του παιδιού να **επικοινωνήσει με το περιβάλλον**, να **εκφράσει κάποια ψυχική του κατάσταση**. Πολλοί ψυχολόγοι το θεωρούν ως τον **πρώτο σταθμό** της γλωσσικής του ανάπτυξης.
- (iii) **Τρίτη φάση - φάση των ιδιόμορφων φωνολογικών συνόλων (6/8-10/12 μηνών)**: Εδώ πλέον έχουμε **συστηματική παραγωγή ήχων, εμφάνιση επιτονισμού και ρυθμού** (προσωδιακά στοιχεία) πολύ κοντά στην φωνολογική παραγωγή των ενηλίκων. Με άλλα λόγια, ήχοι του περιβάλλοντός του που σημαίνουν κάτι για το παιδί - χαρά, λύπη, ικανοποίηση, έλλειψη κάποιου προσώπου κτλ. Κυριότερο χαρακτηριστικό της φάσης αυτής: **σύνδεση προγλωσσικού με το κυρίως γλωσσικό στάδιο** που αρχίζει με την **άρθρωση της πρώτης λέξης**.

2. Το στάδιο της μίας λέξης ή ολοφραστικό (10/12-18/20 μηνών)

- Αφορά στην **άρθρωση της πρώτης λέξης** → **απαρχή** της συγκρότησης του **γραμματικού μηχανισμού** της γλώσσας
- Οι λέξεις δεν έχουν ούτε την **αξία** ούτε την ίδια **λειτουργία** με τις αντίστοιχες των **ενηλίκων**.
- Λειτουργούν ως **αντιπροσωπευτικές ολόκληρων προτάσεων**, μπορεί να εκφράζουν **συναίσθημα, διαπίστωση** ή και τα **δύο** μαζί.

- Σημαίνουν πολλά για το παιδί, όμως **δύσκολα ερμηνεύονται** λόγω της **ελλειπτικής λειτουργίας** της γλώσσας.
- Επειδή δεν υπάρχει **αντιστοιχία μορφής και περιεχομένου**, ανάμεσα σε αυτό που λέει και σε αυτό που εννοεί, **δεν μπορούν οι ερευνητές να περιγράψουν τη γραμματική** που χρησιμοποιεί το παιδί σ' αυτό το στάδιο της γλωσσικής του ανάπτυξης.

3. Το στάδιο των προτάσεων με δύο λέξεις ή στάδιο του τηλεγραφικού λόγου (18/20 μηνών-2 ετών)

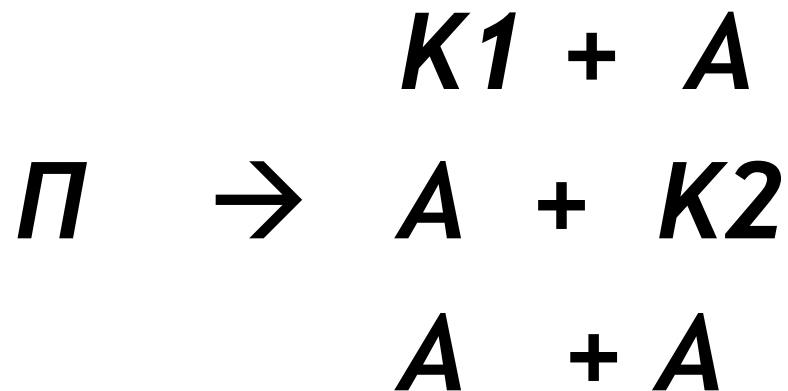
- Οι λέξεις είναι κατά κανόνα **ρήματα, ουσιαστικά, επίθετα και επιρρήματα**
- Η χρήση γλώσσας που μοιάζει με **τηλεγραφήματα**, γιατί ονομάστηκε ‘telegraphic speech’.
- Οι **συνδυασμοί** των δύο λέξεων **δεν είναι τυχαίοι**

3. Το στάδιο των προτάσεων με δύο λέξεις ή στάδιο του τηλεγραφικού λόγου (συνέχεια)

- *(K)* Η κλειστή κατηγορία (K) →
- οι λέξεις τοποθετούνται στην **πρώτη (K1)** ή στη **δεύτερη (K2) θέση** και συνοδεύονται πάντα από μία λέξη της λεγόμενης **ανοιχτής κατηγορίας** (βλ. παρακάτω) είναι **οποιοδήποτε μέρος του λόγου**, λίγες και **χρησιμοποιούνται πολύ συχνά**. Επειδή το παιδί τις χρησιμοποιεί ως κέντρο ή άξονα της πρότασης η ομάδα αυτή των λέξεων ονομάζεται και **αξονική κατηγορία** (*pivot class*).
- *(A)* Η ανοιχτή κατηγορία (A) → λέξεις που μπορούν να **συνδυάζονται τόσο με λέξεις της (K) αλλά μπορούν να συνδυάζονται και μόνες του**. Είναι πολλές αλλά **χαμηλής συχνότητας**.

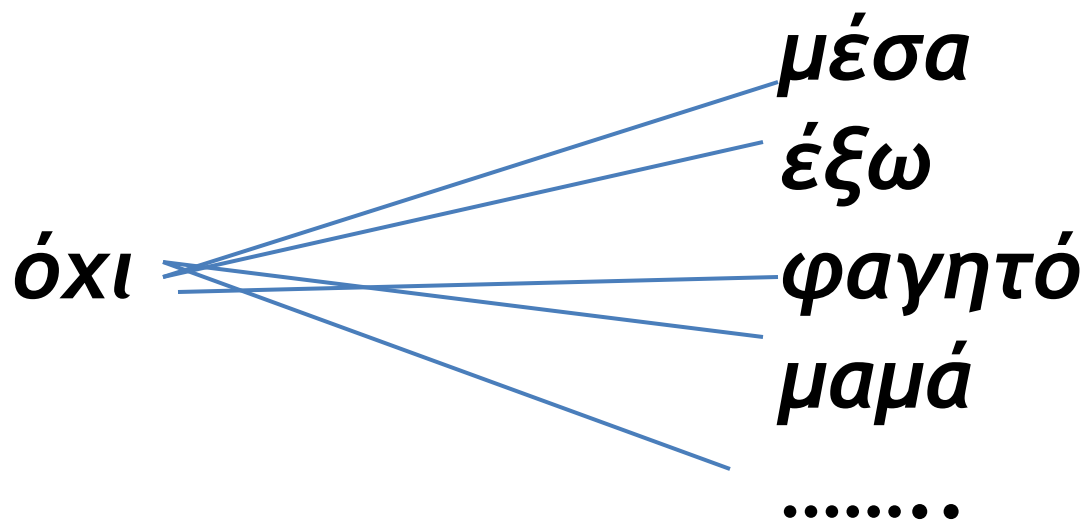
3. Το στάδιο των προτάσεων με δύο λέξεις ή
στάδιο του τηλεγραφικού λόγου (18/20
μηνών-2 ετών)

Είδη προτάσεων με την χρήση της **αξονικής**
γραμματικής:

Παραδείγματα αξονικού μοντέλου 1

(1) Π → K1 + A

όχι μέσα, όχι έξω, όχι φαγητό, όχι μαμά

Παραδείγματα αξονικού μοντέλου 2

• (2) Π → A + K2

• *μαμά*

• *μπαμπά*

• *καπέλο*

• *τουτού*

•

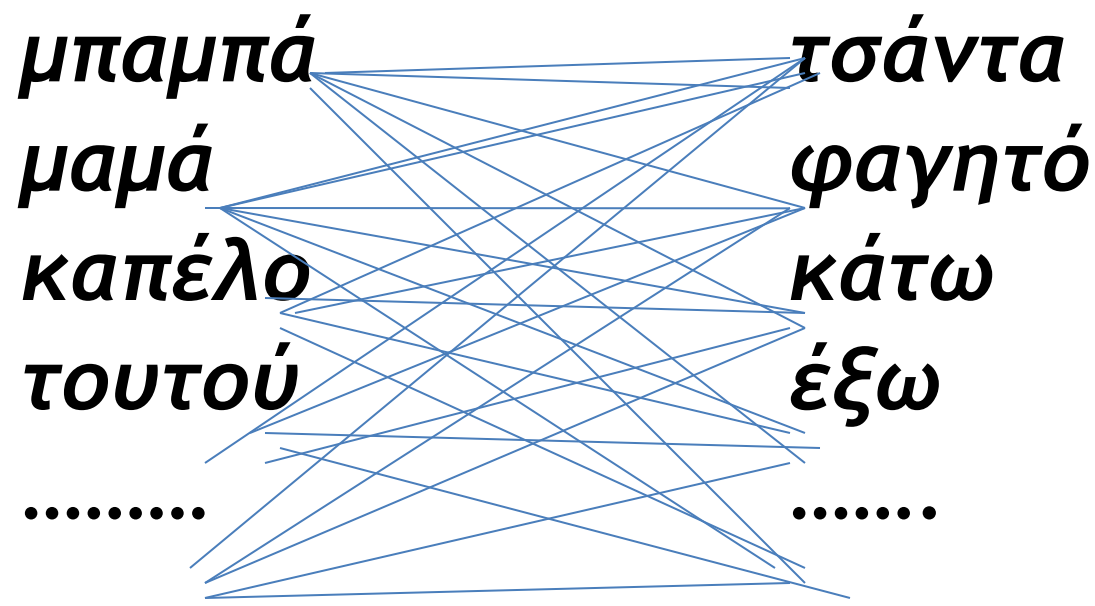
πάει

• *Μαμά πάει, μπαμπά πάει, καπέλο πάει, τουτού πάει*

• *Πάει μαμά, πάει μπαμπά, πάει καπέλο, πάει τουτού*

Παραδείγματα αξονικού μοντέλου 3

(3) Π → A + A

Οποιοσδήποτε συνδυασμός....

Το αξονικό μοντέλο...

δεν διαθέτει την απαραίτητη για έναν κώδικα επικοινωνίας **ευκαμψία** και ευλυγισία, έτσι δεν αποδίδεται ακριβώς αυτό που θέλει να εκφράσει το παιδί. Αυτό έχει ως **αποτέλεσμα** την **πολυσημία** και τη **δυσκολία της επικοινωνίας** που χαρακτηρίζουν την παιδική ομιλία.

είναι ΟΜΩΣ ιδιαίτερα σημαντικό γιατί αποδεικνύει ότι η **διαδικασία της γλωσσικής κατάκτησης δεν είναι απλή απομνημόνευση λέξεων** αλλά κάτι **πολυσύνθετο και πολύπλοκο**: συγκρότηση ενός **γραμματικού/ παραγωγικού μηχανισμού** βάσει του οποίου παράγονται **όλες οι πιθανές προτάσεις** της συγκεκριμένης γλώσσας και ο οποίος περνά από πολλές φάσεις έως ότου παγιωθεί.

4. Το στάδιο των προτάσεων με τρεις λέξεις (2-3 ετών)

(1) υποκείμενο + αντικείμενο + ρήμα
μαμά πόρτα κλείνει

(2) υποκείμενο+ ρήμα +τοπικός προσδ/μός
μπαμπά πάει έξω

(3) Υποκείμενο +τοπικός προσδ/μός +
άρνηση
μπαμπά έξω όχι

- Ούτε αυτό το μοντέλο έτυχε μίας ικανοποιητικής περιγραφής. Τα περισσότερα προτεινόμενα μοντέλα στηρίζονται σε αντίστοιχα **πρότυπα περιγραφής προτάσεων των ενηλίκων**, πράγμα που δεν ανταποκρίνεται στη «λογική» της παιδικής γλώσσας.
- Γενικά, στη γλωσσική συγκρότηση των παιδιών **μέχρι την ηλικία των τριών ετών**, εκείνο που προέχει **δεν είναι τόσο η μορφολογία** (κλίση) αλλά η **δομή των προτάσεων** και η **τοποθέτηση των λέξεων** μέσα σε αυτήν.

5. Το στάδιο της πλήρους συντακτικής και μορφολογικής ανάπτυξης (3-6 χρόνων)

- Το **τελευταίο στάδιο** της κατάκτησης βασικών δομών της ΜΓ του παιδιού χαρακτηρίζεται από μια **ταχύτατη εξέλιξη της γλωσσικής ικανότητας** του παιδιού τόσο στην **γλωσσική πρόσληψη-κατανόηση**, όσο και στην **παραγωγή**.
- Σε αυτό το στάδιο επιτυγχάνεται η βαθμιαία **ολοκλήρωση πρόσκτησης βασικών συντακτικών και μορφολογικών δομών**, πολύ κοντά πλέον στη γλώσσα των ενηλίκων.

Η παιδική γλώσσα

- Κλείνοντας θα πρέπει να τονίσουμε ότι ψυχογλωσσικές έρευνες έδειξαν ότι το παιδί των **0-6 ετών δεν μιμείται τη γλώσσα των μεγάλων**, αλλά με βάση τα ποικίλα γλωσσικά ερεθίσματα του περιβάλλοντός του, **ανάγεται σε μία πρώτη συστηματική σύλληψη της γλώσσας** σχηματίζοντας αρχικά ένα **απλό και όχι εύκαμπτο σύστημα**, τη **γραμματική**, το οποίο **αναπροσαρμόζει σταδιακά** μέχρι να ταυτιστεί με τον κώδικα των ενηλίκων.

Η παιδική γλώσσα

- Οι επιστήμονες σήμερα πλέον θεωρούν τη γλωσσική κατάκτηση ως μια **ανεξάρτητη εξελικτική φάση** με δικές της αρχές και χαρακτηριστικά.
- Η παιδική γλώσσα δεν είναι ένας κώδικας με περισσότερα «λάθη» στα πρώτα στάδια εφαρμογής από όσα στα μεταγενέστερα.

Η παιδική γλώσσα

διαθέτει σε κάθε στάδιο ανάπτυξης **συστηματικό χαρακτήρα**, και το παιδί με τη μέθοδο της **δοκιμής**, του **πειράματος** και της **πλάνης δοκιμάζει**, ως μικρός επιστήμων, συνεχώς τις **υποθέσεις** του πάνω στον **τρόπο δόμησης και λειτουργίας** της γλώσσας...

Η παιδική γλώσσα

- Έτσι, ‘λάθη’ όπως το **δώνω** αντί **δίνω** δεν είναι αυθαίρετα αλλά προέρχονται από την εφαρμογή του νόμου της **αναλογίας**, ο οποίος στη συγκεκριμένη περίπτωση έχει την αφετηρία του στον σχηματισμό του αορίστου. Ο αόριστος **θύμωσα** αντιστοιχεί στον ενεστώτα **θυμώνω**, γιατί ο αόριστος **έδωσα** να μην αντιστοιχεί στον ενεστώτα **δώνω**; (ακόμη **των αλογών** κατά τα **των λιμνών, των βουνών**, κτλ.

Η παιδική γλώσσα

- Όλα αυτά γίνονται **διαισθητικά**, ποτέ συνειδητά στο παιδί και πάντα μέσα στα πλαίσια ενός συστήματος του οποίου οι αρχές δεν συμπίπτουν πάντα με τις αρχές του αντίστοιχου των μεγάλων. **Άλλωστε γλωσσική πρόοδος είναι η αναπροσαρμογή και αναδόμηση ολόκληρου του συστήματος και όχι μεμονωμένων στοιχείων.**

Διδασκαλία/εκμάθηση της ξένης γλώσσας

- Όσον αφορά τη διδασκαλία της ξένης γλώσσας, τώρα, μέσα στο πλαίσιο της ψυχολinguολογίας, έχουν αναπτυχτεί **πολλές προσεγγίσεις** τα τελευταία χρόνια, προσεγγίσεις που έχουν θέσει σε σοβαρή **αμφισβήτηση** την παραδοσιακή μέθοδο της **γραμματικής και μετάφρασης (grammar and translation)**, σύμφωνα με την οποία ο μαθητής απομνημονεύει λέξεις, γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες και μεταφράζει από και στη μητρική του γλώσσα.

Διδασκαλία/εκμάθηση της ξένης γλώσσας

- Στη δεκαετία του '60 αναπτύχθηκε η **άμεση μέθοδος (direct method)**.
- Η μέθοδος αυτή υποθέτει ότι ο ενήλικας μπορεί να **μάθει** μια ξένη γλώσσα **ενεργοποιώντας τις διαδικασίες εκμάθησης της μητρικής του**.
- Δεν επιτρέπεται η χρήση της μητρικής μέσα στην τάξη και δεν αξιοποιούνται τυχόν ομοιότητες των δύο γλωσσών.
- Ουσιαστικά αφορά περιπτώσεις **εμβάπτισης (immersion)**, δηλαδή τη διαδικασία εκμάθησης μιας ξένης γλώσσας στο περιβάλλον που ομιλείται και είναι χρήσιμο μόνο για τους μετανάστες.

Διδασκαλία/εκμάθηση της ξένης γλώσσας

- Η **οπτικο-ακουστική μέθοδος (visual-auditory method)**, βασίζεται στην υπόθεση ότι η γλώσσα κατακτάται κυρίως μέσα από τη **μίμηση, την επανάληψη και την ενίσχυση**, μια υπόθεση που ίσως να είναι σε λαθεμένη κατεύθυνση και για την πρώτη, τη μητρική, και για τη δεύτερη/ξένη γλώσσα.
- Εκείνο που αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο τόσο στην **απόκτηση ή κατάκτηση** (acquisition) της μητρικής, όσο και στην **εκμάθηση** (learning) της δεύτερης/ ξένης γλώσσας, είναι η παραγωγικότητα, η δημιουργικότητα από μέρους των μαθητών.

Διδασκαλία/εκμάθηση της ξένης γλώσσας

- Αυτή η άποψη αποτελεί κυρίως συνεισφορά του Noam Chomsky και των γενετιστών, όπως θα δούμε παρακάτω, αλλά κυρίως κατά τη συζήτηση των **επιπέδων της γλωσσικής ανάλυσης** σε επόμενα εξάμηνα και έχει αποτελέσει τη **βάση για πολλές καινούργιες προσεγγίσεις της γλωσσικής διδασκαλίας**.

Διδασκαλία/εκμάθηση της ξένης γλώσσας

- Όπως μπορείτε να παρατηρήσετε, η κάθε μέθοδος δεν είναι αποκομμένη από το **κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και τεχνολογικό περιβάλλον** στο οποίο αναπτύσσεται.
- Έτσι εύκολα μπορεί κανείς να διακρίνει ότι στη **μέθοδο της γραμματικής-μετάφρασης** είναι σαφείς οι **επιρροές της διδασκαλίας των κλασικών γλωσσών**, μιας και στην πρώτη εποχή της διδασκαλίας της ξένης γλώσσας δεν υπήρχε άλλη προηγούμενη έρευνα ή γνώση.

Διδασκαλία/εκμάθηση της ξένης γλώσσας

- Η ανάπτυξη της **άμεσης μεθοδολογίας**, στη δεκαετία του '60, συμπίπτει με το **μεταναστευτικό κύμα της εποχής** μιας τα κινήματα ανεξαρτησίας είχαν ως αποτέλεσμα μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών.
- Τέλος, η **αξιοποίηση της αλματωδώς εξελισσόμενης τεχνολογίας** είχε ως αποτέλεσμα τη **χρήση των οπτικοακουστικών οργάνων** και στη τάξη.
- Σήμερα μιλάμε για **αξιοποίηση του διαδικτύου**, των **υπολογιστών** γενικά και αύριο θα μιλάμε για κάτι άλλο.
- Εκείνο που φαίνεται ασφαλές ως συμπέρασμα είναι ότι **ο δάσκαλος και το λειτούργημά του** παραμένουν μεν **σταθερές αξίες**, όμως προέχει η τακτική ενημέρωσή του επειδή οι εξελίξεις τρέχουν.

Μπορούν οι χιμπαντζήδες να μάθουν
μια ανθρώπινη γλώσσα;
(α) Η περίπτωση της Washoe

- Οι Fromkin et al. (2003) αναφέρουν ότι πειράματα, που απέκλειαν τον παράγοντα ‘άρθρωση’, έχουν δείξει ότι οι **χιμπαντζήδες**, ένα από τα πλησιέστερα προς το ανθρώπινο είδη, είναι **σε θέση να εκμάθουν και να χρησιμοποιήσουν** με επιτυχία ένα **περιορισμένο «λεξιλόγιο»**.
- **(α) Η περίπτωση της Washoe:** Είναι εντυπωσιακή η «γλωσσική συμπεριφορά» μιας χιμπαντζίνας, της Washoe, η οποία ήταν συνεχώς **εκτεθειμένη σε περιβάλλον χρηστών της Αμερικάνικης Νοηματικής Γλώσσας (ΑΝΓ)** και την δίδαξαν επισταμένως να κάνει νοήματα.

Washoe

- Όταν η Washoe έγινε τεσσάρων ετών (1969), ο «λόγος» της παρουσίαζε και **παραγωγικότητα**. Με βάση **150 λεξιλογικές μονάδες της δακτυλικής γλώσσας των κωφαλάλων της Β. Αμερικής**, δηλαδή **νοήματα**, μπορούσε να παραγάγει σημασίες όπως «φάε», «άκου», «εμένα», «βιάσου».
- Ακόμη, σύμφωνα με τους εκπαιδευτές της, μπορούσε να παράγει και συνδυασμούς σημείων - φράσεις - όπως: «μωρό δικό μου», «δώσε μου λουλούδι», «δώσε μου περισσότερα φρούτα» και «μωρό δικό μου».

(B) Η περίπτωση της Sarah

- Ακόμη πιο εντυπωσιακή φαίνεται η παραγωγή της Sarah, που διδάχτηκε **μια τεχνητή γλώσσα σχεδιασμένη να μοιάζει με τις ανθρώπινες.**
- Έτσι, έμαθε να χρησιμοποιεί ένα ανάλογο σε ποσότητα «λεξιλόγιο» **από κομματάκια πλαστικού διαφορετικού σχήματος και χρώματος**- τα γλωσσικά σημεία αυτής της γλώσσας, **η σχέση μορφής - σημασίας αυτών των λέξεων ήταν τυχαία - αυθαίρετη.**
- Για παράδειγμα, ένα μικρό κόκκινο τετράγωνο σήμαινε «μπανάνα» και ένα μικρό μπλε παραλληλόγραμμο «βερίκοκο. λ.
- Το μειονέκτημα είναι ότι **η Sarah δεν μιλούσε αυθόρμητα** αλλά αντιδρούσε μόνο στα ερεθίσματα των εκπαιδευτών της.

(γ) Η περίπτωση του Nim Chimpsky

- Ο ψυχολόγος H. S. Terrace (1979) μελέτησε έναν χιμπαντζή που τον ονόμασαν **Nim Chimpsky**, ειρωνικά από το όνομα του **Noam Chomsky**, προσπαθώντας να αποδείξουν λανθασμένες τις θεωρίες του Chomsky.
- Ο Nim, παρόλο που παρήγαγε το πρώτο του σημείο (λέξη) μετά από τέσσερις μήνες έκθεση στην ΑΝΓ ενθουσιάζοντας τους μελετητές του, στη συνέχεια τους απογοήτευσε γιατί ποτέ **δεν ξεπέρασε το στάδιο των δύο λέξεων**.

- Κάτι τέτοιο **δεν συμβαίνει με τα παιδιά**, τα οποία ξεκινούν όλο και πιο συχνές συζητήσεις, καθώς μεγαλώνουν, και τα εκφωνήματά τους επαναλαμβάνουν όλο και λιγότερο το προηγούμενο εκφώνημα του ενήλικα. Με άλλα λόγια, ενώ τα παιδιά γίνονται **όλο και πιο δημιουργικά**, ο Nim δεν παρουσίασε κανενός είδους δημιουργικότητα.

(δ) Η περίπτωση του Kanzi

- Ο Kanzi, αρσενικός μπονόμπο, πυγμαίος χιμπαντζής: **χρησιμοποίησε το πληκτρολόγιο του υπολογιστή.**
- Δεν έμαθε απλώς αλλά **επινόησε γραμματικούς κανόνες** που μπορεί να είναι τόσο πολύπλοκοι όσο αυτοί που χρησιμοποιούνται από παιδιά δύο ετών.
- Π.χ. χρησιμοποίησε τον **συνδυασμό ενός λεξιγράμματος** που σήμαινε ‘σκύλος’ και μιας χειρονομίας που σημαίνει ‘πηγαίνω’. Ο Kanzi χρησιμοποιούσε αυτή τη φράση και μετά πήγαινε στους σκύλους κι έπαιζε μαζί τους.
- Κατά τους εκπαιδευτές του, η διάταξη ‘πηγαίνω’ ακολουθούμενη από το ‘σκύλος’ είναι η αναμενόμενη ανθρώπινη.

Μπορούν οι χιμπαντζήδες να μάθουν μια ανθρώπινη γλώσσα;

- Η μελέτη των χιμπαντζήδων και των άλλων πρωτεύοντων θηλαστικών μας έχει οδηγήσει στην **καλύτερη κατανόηση της γνωσιακής ικανότητας αυτών των πρωτεύοντων ειδών** αλλά και στη **συνειδητοποίηση της σπουδαιότητας και της μοναδικότητας της γλωσσικής κατάκτησης** από τα παιδιά, τα οποία μέσα σε ελάχιστο χρόνο και χωρίς ιδιαίτερη διδασκαλία δημιουργούν νέες και πολύπλοκες προτάσεις που δεν έχουν ακούσει ή προφέρει ποτέ πριν.

Μπορούν οι χιμπαντζήδες να μάθουν μια ανθρώπινη γλώσσα;

- Αργότερα θα δούμε μερικές ακόμη ενδιαφέρουσες περιπτώσεις ζωικών επικοινωνιακών συστημάτων και πώς η ερμηνεία τους μπορεί να συνεισφέρει στην καλύτερη κατανόηση της ανθρώπινης ομιλίας.

Γλωσσικά καθολικά

Γλωσσικά καθολικά

- Ο Noam Chomsky (**Γενετική / Μετασχηματιστική Γραμματική**) θεωρεί ότι ο άνθρωπος διαθέτει από τη γέννησή του έναν **έμφυτο μηχανισμό**, που τον ονομάζει *Linguistic Acquisition Device - (LAD)- (Μηχανισμός Γλωσσικής Κατάκτησης/ Απόκτησης - (ΜιΓΑ ή ΜουΓΚΑ)* δικές μου χιουμοριστικές προτάσεις.

Γλωσσικά καθολικά

- Αυτό το κοινό για όλους εφόδιο υφίσταται μια φυσική και ψυχολογική ωρίμανση που επιτρέπει στο παιδί να εντοπίσει και να ταυτίσει, με τη βοήθεια του περιβάλλοντός του, τον τύπο της γλώσσας στον οποίο πρέπει να προσαρμοστεί.
- Αυτή η υπόθεση για τον έμψυχο χαρακτήρα της γλώσσας οδηγεί λογικά στην επόμενη υπόθεση για τα *καθολικά χαρακτηριστικά* ή απλώς *καθολικά* (universals) της γλώσσας.

Γλωσσικά καθολικά

- Πραγματικά, συνυπολογίζοντας και όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για τους κωφαλάλους, φαίνεται λογική η υπόθεση **ότι χωρίς την ύπαρξη αυτών των γλωσσικών καθολικών θα ήταν αδύνατη η κατάκτηση από το παιδί αυτού του ιδιαίτερα περίπλοκου συστήματος που είναι η γλώσσα.**

Γλωσσικά καθολικά

- Για τον Chomsky και τους γενετιστές, **(γλωσσικά) καθολικά** ονομάζονται οι ομοιότητες που υπάρχουν σε όλες τις γλώσσες του κόσμου. Η μελέτη τους αναπτύχθηκε μεταξύ 1960 και 1965 από τις ανάγκες της **αυτόματης μετάφρασης από γλώσσα σε γλώσσα**.

Γλωσσικά καθολικά Παραδείγματα (J. Greenberg , 1963)

- Οι γλώσσες **δημιουργούνται υποσυνείδητα**, μέσα στη γλωσσική κοινότητα, με προφορική επικοινωνία.
- Οι γλώσσες διαθέτουν **προφορά, λεξιλόγιο και συντακτικούς κανόνες**. Οι ίδιες είναι ολοκληρωμένα συστήματα και οι επιμέρους τομείς τους αποτελούν επίσης συστήματα.
- Μπορεί να υπάρχει **διαφορά** ανάμεσα στο **αφηρημένο γλωσσικό σύστημα** που έχει εσωτερικεύσει ο ομιλητής και στη **συγκεκριμένη χρήση** κάθε φορά.

Γλωσσικά καθολικά Παραδείγματα (J. Greenberg , 1963)

- Τη **διπλή άρθρωση του ανθρώπινου λόγου**: όλες οι γνωστές γλώσσες έχουν αυτό το χαρακτηριστικό να περιλαμβάνουν μια **κατώτερη άρθρωση, το δεύτερο επίπεδο ή δεύτερη άρθρωση (επίπεδο φωνημάτων)**, και μια **ανώτερη άρθρωση, το πρώτο επίπεδο ή πρώτη άρθρωση (επίπεδο μορφημάτων)**.
- Οποιοδήποτε **εκφώνημα** σε οποιαδήποτε γλώσσα αποτελείται από **υποκείμενο και κατηγορημα**.

Γλωσσικά καθολικά

- Πολλοί γλωσσολόγοι, όπως ο André Martinet (**λειτουργική θεωρία** της γλώσσας, Παρίσι) αμφισβήτησαν την ύπαρξη καθολικών χαρακτηριστικών.
- Όλες αυτές οι θεωρίες δεν είναι καινούριες. Ήδη ο Αριστοτέλης είχε αναφερθεί στα κοινά χαρακτηριστικά των γλωσσών, ενώ το 1630 ο Γερμανός φιλόσοφος Alsted χρησιμοποίησε τον όρο γενική γραμματική σε αντιπαράθεση με την ειδική γραμματική, προκειμένου να υποστηρίξει την άποψή του για την ανακάλυψη στοιχείων που σχετίζονται με τη μέθοδο και την αιτιολογία των γραμματικών εννοιών, που είναι κοινές σε όλες τις γλώσσες.
- Στη σκοτεινή μεσαιωνική Ευρώπη, ο σχολαστικιστής φιλόσοφος Άγιος Θωμάς ο Ακκινάτης μίλησε για γλωσσικά καθολικά.

Γλωσσικά καθολικά

- Όπως και να το δει κανείς το ζήτημα, η **γλωσσολογική έρευνα** έχει ως αντικείμενο την **ανακάλυψη των νόμων της ανθρώπινης γλώσσας**, όπως η φυσική έχει ως στόχο την ανακάλυψη των νόμων του φυσικού σύμπαντος και, ει δυνατόν, την ερμηνεία τους. Μια διαδικασία που βρίσκεται σε άεναη κίνηση και δεν ολοκληρώνεται ποτέ.

Οι νοηματικές γλώσσες ως (πιθανή) απόδειξη για την ύπαρξη γλωσσικών καθολικών

- **Descartes**: τα ζώα δεν είναι σε θέση να εκφράσουν τη σκέψη τους, όχι επειδή έχουν έλλειψη των αντιστοίχων οργάνων, αφού οι κίτσες και οι παπαγάλοι μπορούν να προφέρουν λέξεις όπως οι άνθρωποι, αλλά επειδή προφανώς **δεν 'σκέπτονται' αυτό που 'λένε'**.
- Από την άλλη, άνθρωποι που γεννιούνται κωφάλαλοι και δεν μπορούν να αξιοποιήσουν για κάποιους λόγους τα όργανα που χρησιμοποιούν οι άλλοι άνθρωποι για να μιλάνε, εφευρίσκουν ορισμένα νοήματα με τα οποία συνεννοούνται.

Οι νοηματικές γλώσσες ως (πιθανή) απόδειξη για την ύπαρξη γλωσσικών καθολικών

- Σήμερα: οι **νοηματικές γλώσσες** των κοινοτήτων των κωφάλων μάς παρέχουν σημαντικότερες αποδείξεις για να υποστηρίξουμε ότι (α) οι άνθρωποι **γεννιούνται με την ικανότητα κατάκτησης της γλώσσας**, και (β) ότι όλες οι ανθρώπινες γλώσσες διέπονται από τις **ίδιες καθολικές αρχές**.
- Η σύγχρονη έρευνα στις νοηματικές γλώσσες είναι κρίσιμης σημασίας για την κατανόηση του βιολογικού υπόβαθρου της κατάκτησης και χρήσης της όποιας ανθρώπινης γλώσσας.

Οι νοηματικές γλώσσες ως (πιθανή) απόδειξη για την ύπαρξη γλωσσικών καθολικών

- Περίπου ένα στα χίλια παιδιά γεννιούνται είτε κωφά είτε με προβλήματα ακοής και, παρότι μπορούν να διδαχτούν πώς να μιλούν μια γλώσσα κατανοητά, δεν μπορούν να καταλάβουν ποτέ την ομιλία στον ίδιο βαθμό με τα άτομα χωρίς πρόβλημα.
- Για παράδειγμα, το 75% των λέξεων της αγγλικής δεν μπορεί να διαβαστεί με ακρίβεια από τις κινήσεις των χεριών και των χειλιών. Παρόλα αυτά πολλά κωφά άτομα φτάνουν σε εξαιρετικά καλές επιδόσεις συνδυάζοντας την ανάγνωση των κινήσεων των χειλιών με τη γνώση της δομής της γλώσσας.

Οι νοηματικές γλώσσες ως (πιθανή) απόδειξη για την ύπαρξη γλωσσικών καθολικών

- Το γεγονός δεν πρέπει να μας εκπλήσσει εάν δεχτούμε ότι **η ανθρώπινη γλώσσα** (langage) είναι **καθολική** με την έννοια ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν την ικανότητα να μάθουν μία τουλάχιστον πραγμάτωσή της, μια γλώσσα με την έννοια της langue.

- Τελικά, όσα περισσότερα μαθαίνουμε για την ανθρώπινη γλωσσική κοινότητα, τόσο περισσότερο γίνεται ξεκάθαρο ότι η **κατάκτηση και η χρήση μιας γλώσσας δεν εξαρτώνται από την ικανότητα παραγωγής και κατανόησης φθόγγων αλλά από μια περισσότερο αφηρημένη γνωσιακή ικανότητα, βιολογικά καθορισμένη, η οποία εξηγεί τις ομοιότητες μεταξύ της *ομιλούμενης και της νοηματικής γλώσσας.***

Η Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα (American Sign Language)

- Στην ΑΝΓ τα γράμματα της αγγλικής αλφαβήτου **αναπαριστώνονται με μια σειρά σχημάτων και κινήσεων των χεριών** → **δακτυλικό αλφάβητο**
- Οι χρήστες αναπαριστούν κάθε είδους λέξη νέα, απαρχαιωμένη, διαλεκτική ή ιδιωματική, ακόμη τεχνικό/εξειδικευμένο λεξιλόγιο και, τέλος, ξένες λέξεις.
- Η **μορφή της λέξης** προσδιορίζεται με το **δακτυλικό αλφάβητο** και το **νόημα** με μια **βασική κίνηση**, η μορφή του χεριού που εμφανίζεται ταυτόχρονα με την κίνηση.

Η Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα (American Sign Language)

Οι χρήστες της νοηματικής

- μεταδίδουν τις σκέψεις τους **με ταχύτητα** συγκρίσιμη με αυτή των χρηστών μιας ομιλούμενης γλώσσας.
- παράγουν **ποίηση και λογοτεχνία** - στη νοηματική έχουν μεταφραστεί και έργα κλασικά.
- Τα κωφά παιδιά **χρησιμοποιούν τη νοηματική στον ύπνο τους**, όπως ακριβώς τα άλλα παιδιά μιλάνε στον ύπνο τους, **ονειρεύονται** στη νοηματική, όπως κάθε παιδί ονειρεύεται στη/στις γλώσσα/ες του, **μιλάνε με τις κούκλες** τους στη νοηματική.

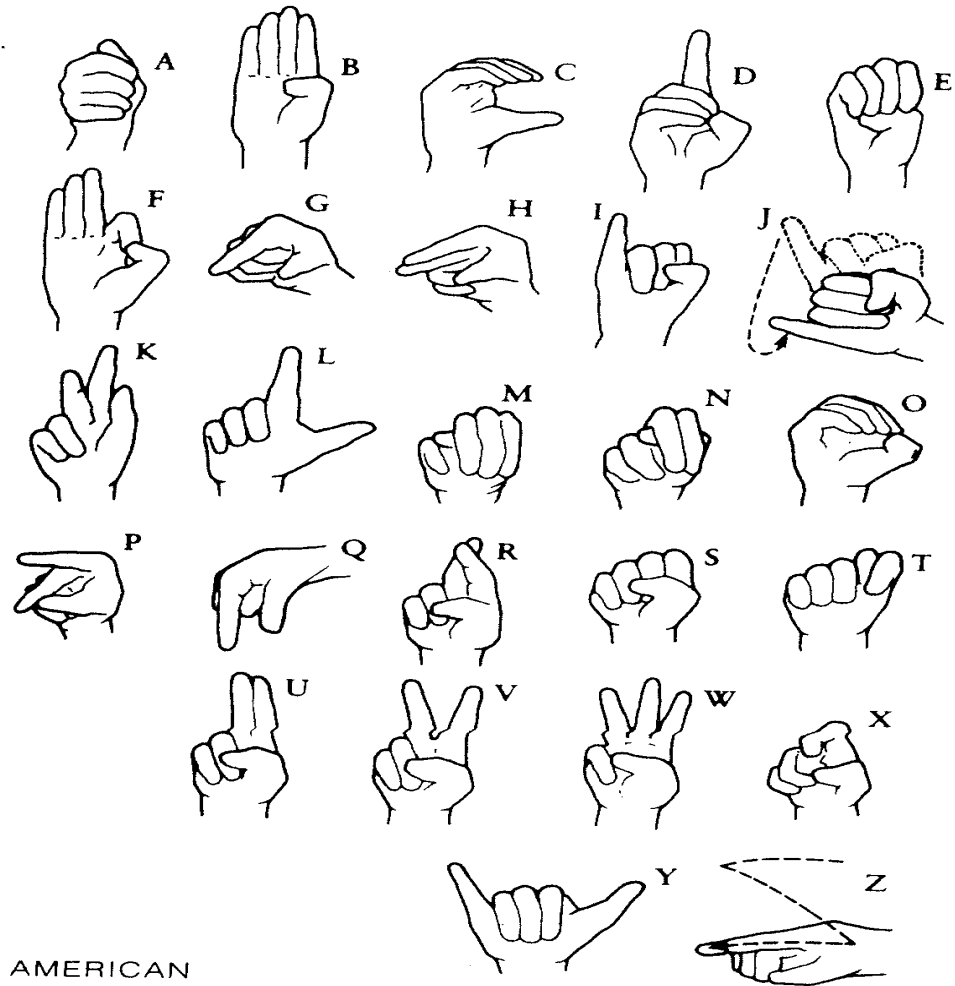
Η Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα (American Sign Language)

- Ακόμη, όπως όταν μιλούμε, μπορεί να κάνουμε ‘σαρδάμ’ με τις φωνούμενες λέξεις, τι πιο φυσικό από του να γίνει ‘σαρδάμ’ με μία λανθασμένη κίνηση των χεριών, μια κίνηση που θα ξεφύγει;
- Οι νοηματικές γλώσσες μοιάζουν με τις ομιλούμενες γλώσσες σε όλες τις βασικές τους πλευρές, δείχνοντας ότι η **ύπαρξη γλωσσικών καθολικών** είναι γεγονός, παρά τις διαφορές στον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνεται μια γλώσσα. Αυτή η **καθολικότητα** είναι προβλέψιμη, διότι η γλώσσα, παρά τον τρόπο που εκφράζεται, έχει **βιολογική υποδομή**.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

- Το ερώτημα που τίθεται τώρα είναι **κατά πόσον η ανθρώπινη γλώσσα είναι απλώς ένα σύστημα επικοινωνίας.**
- Αν θεωρήσουμε ότι έτσι είναι, τότε **πολλά έμβια όντα μπορούν επίσης να επικοινωνήσουν.**
- Άλλωστε και οι άνθρωποι χρησιμοποιούν κι άλλα συστήματα, εκτός της γλώσσας, όπως η **‘γλώσσα του σώματος’.**

ΤΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΔΑΧΤΥΛΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ

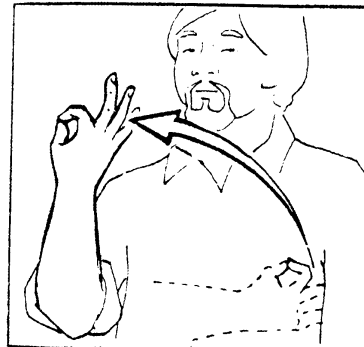

AMERICAN

ΧΕΙΡΟΜΟΡΦΕΣ

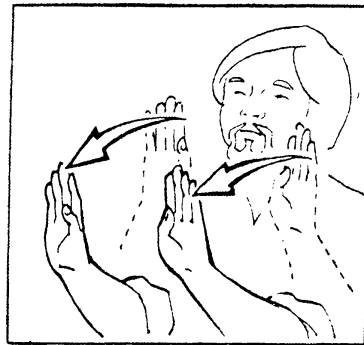
CSL *father*, like ASL *secret*

CSL *Wednesday*

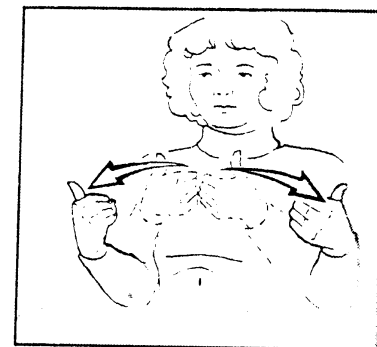
ASL *yellow*

CSL *help*, like ASL *push*

CSL *introduce*

ASL *separate*

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

- Εκείνο που χρειάζεται συζήτηση είναι αν **τα συστήματα επικοινωνίας που χρησιμοποιούν τα άλλα έμβια όντα μοιάζουν καθόλου με την ανθρώπινη ομιλία**, τη γνώση της γλώσσας, η οποία κατακτάται από κάθε παιδί χωρίς διδασκαλία και χρησιμοποιείται δημιουργικά και όχι ως αντίδραση σε ενδογενή ή εξωγενή ερεθίσματα.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

- Τρόποι και κώδικες επικοινωνίας ζώων:
- α) σχέσεις μάνας-μικρών, β) αναπαραγωγικές σχέσεις, γ) σχέσεις μέσα στην ομάδα -για ζώα που ζουν ομαδικά, δ) τον καθορισμό της περιοχής του ζώου - άμυνα/κίνδυνο, ε) την τροφή.
- Όλα τα **σήματα** έχουν κύρια **συγκινησιακό/επιφωνηματικό χαρακτήρα**, **δεν** παρουσιάζουν **ούτε αυθαιρεσία, ούτε διπλή άρθρωση, ούτε, βέβαια, παραγωγικότητα.**

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

1. Οι παπαγάλοι και οι μάνες

- Οι παπαγάλοι και οι μάνες και η ικανότητά τους να **μιμούνται την ανθρώπινη φωνή** αποτελούσαν ανέκαθεν ένα γρίφο.
- Όμως, ακόμη και η λέξη ‘μιμούνται’ που χρησιμοποίησα και η μέχρι τώρα γνώση σας ίσως μπορεί να σας δώσει κάποια ένδειξη για το πόσο λάθος είναι να θεωρούμε ότι έχουν κάποια ικανότητα ανάλογη με αυτή των ανθρώπων. Κι αυτό γιατί **η ανθρώπινη ομιλία δεν είναι μία απλή διαδικασία μίμησης** αλλά κάτι πολύ πολυπλοκότερο. Τα **ομιλούντα πουλιά δεν μπορούν να τεμαχίσουν το συνεχές ακουστικό σήμα** σε ασυνεχείς μονάδες όπως είδαμε ότι κάνει ο άνθρωπος.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

1. Οι παπαγάλοι και οι μάνινες

Για τον παπαγάλο η **διαφορά** ‘*posi*’ και ‘*dosi*’ ως προς το αρκτικό μόνο φώνημα **δεν υφίσταται**. Κι αυτό γιατί μαθαίνει απέξω ό,τι του διδάσκουν ή που ακούει.

Για παράδειγμα, αν ο παπαγάλος μάθει τη φράση ‘*Ο Νίκος τρώει σοκολάτα*’ και ο ‘*Ο Νίκος τρώει μήλο*’ και επίσης γνωρίζει και τις λέξεις *Μαρία* και *Κώστας*, δεν θα μπορέσει να πει ποτέ ‘*Η Μαρία τρώει σοκολάτα*’ ή ‘*Η Μαρία τρώει μήλο*’ ούτε ‘*Η Μαρία τρώει σοκολάτα και μήλο*’, όπως θα έκανε κάθε παιδί στα τρία του χρόνια.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

1. Οι παπαγάλοι και οι μάνιες

Ούτε πληθυντικούς μπορεί να σχηματίσει, ούτε πρόσωπο, το **‘τρώνει’** να το κάνει **‘τρώω’**.

Το παιδί μπορεί να σχηματίσει έναν απεριόριστο, άπειρο αριθμό πιθανών εκφωνημάτων (βλ. **χαρακτηριστικό της παραγωγικότητας / δημιουργικότητας**), ενώ οι παπαγάλοι ένα πεπερασμένο αριθμό, αυτόν που έμαθαν **‘απέξω’**.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

2 Καλέσματα και κελαηδίσματα των ωδικών πτηνών

Οι μιμητικοί ήχοι των ομιλούντων πουλιών δεν έχουν την επικοινωνιακή λειτουργία της ανθρώπινης ομιλίας.

Το κελάηδισμα των ωδικών πτηνών όμως έχει **επικοινωνιακή λειτουργία** και μοιάζει με τις ανθρώπινες γλώσσες στο ότι μπορούμε να διακρίνουμε ποικιλίες, 'διαλέκτους', στο ίδιο είδος!!!

Διακρίνουμε δύο κατηγορίες:

- Τα καλέσματα → μία ή περισσότερες βραχείες νότες που μεταδίδουν μηνύματα για κίνδυνο, τροφή, φώλιασμα, συγκέντρωση σε σμήνος, κτλ.
- Τα κελαηδίσματα → περίπλοκα συστήματα για (i) την περιχάραξη μιας επικράτειας ή/και (ii) το ζευγάρωμα.
- ΌΜΩΣ δεν έχουμε ασφαλείς ερμηνείες για την ύπαρξη κάποιας εσωτερικής δομής ή την πιθανότητα τεμαχισμού των κελαηδισμάτων σε ανεξάρτητα μέρη με σημασία, όπως μπορεί να γίνει με την ανθρώπινη ομιλία.

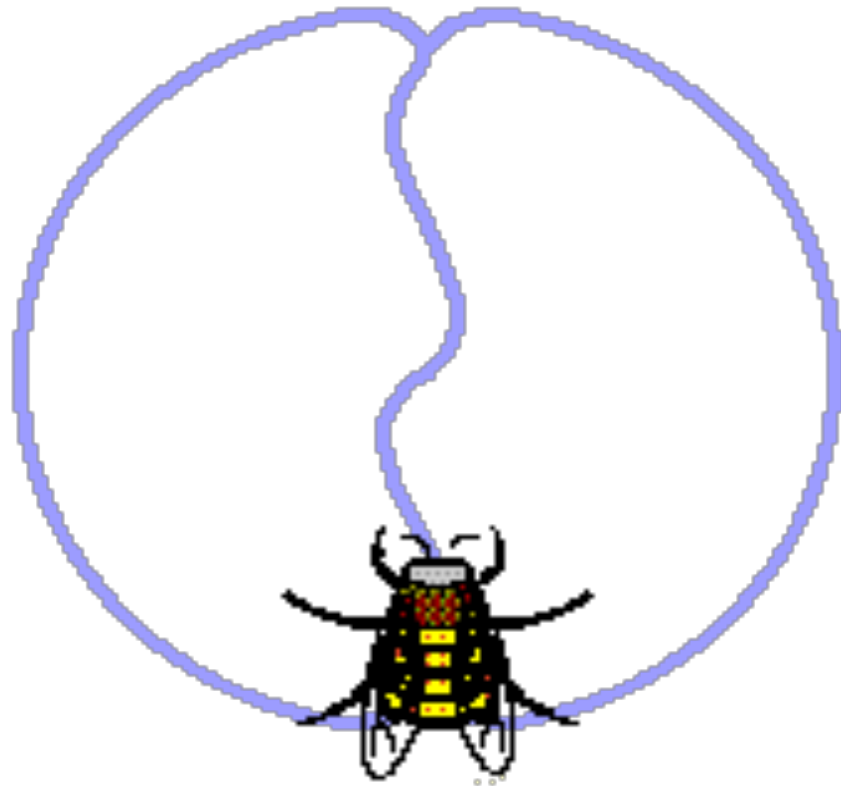
Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

2 Καλέσματα και κελαηδίσματα των ωδικών πτηνών

- Καταπληκτικό: ΥΠΑΡΧΕΙ ΚΡΙΣΙΜΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ στο κελάδημα κάποιων, ΟΧΙ ΟΛΩΝ, πουλιών!!!!!!
- Σε κάποια είδη, όπως ο σπίνος, παρατηρούνται στάδια στην κατάκτηση του κελαηδίσματος και, εάν το πουλί δεν εκτεθεί σε κελαηδίσματα άλλων ομοειδών πουλιών κατά την κρίσιμη περίοδο, σε συγκεκριμένες περιόδους μετά τη γέννησή του, δεν μαθαίνει ποτέ να κελαηδάει!!!
- Ακόμη, αν, αφού μάθει κάποια πρώτα κελαηδίσματα, απομονωθεί και επανεκτεθεί μετά από κάποιους μήνες, δεν έχει καμία πρόοδο, όπως ακριβώς το παιδί.
- Τέλος, τα κωφά πουλιά κελαηδούν τελείως διαφορετικά από τα άλλα, εκτός εάν η κώφωση επήλθε μετά την κρίσιμη περίοδο. Είναι σαφείς οι συγγένειες με την ανθρώπινη γλώσσα, λοιπόν. Παρόλα αυτά, οι έρευνες βρίσκονται σε εξέλιξη και πάντα αναμένονται ενδιαφέροντα αποτελέσματα.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

3. Ο χορός των μελισσών

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

3. Ο χορός των μελισσών

- Οι ‘χοροί’ αποτελούν την **πιο εξελιγμένη μορφή επικοινωνίας** μεταξύ των ατόμων ενός μελισσιού. Αυτό είναι γνωστό από παλιά -ήδη ο Αριστοτέλης το 330 π.Χ., παρατήρησε αυτή τη συμπεριφορά και την περιέγραψε στο έργο του "Περί ζώων ιστορίας", όπου θεωρεί ότι γινόταν για να προσελκύσει το ενδιαφέρον των υπολοίπων εργατριών.
- Οι συλλέκτριες, λοιπόν, μέλισσες του γένους *Apis Mellifera* (ευρωπαϊκή μέλισσα), όταν επιστρέψουν στην κυψέλη και έχουν βρει μια πηγή τροφής, εκτελούν ένα χορό.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

3. Ο χορός των μελισσών

- Αυτός ο χορός είναι γνωστός ως **κουνιστός χορός** (*Waggle Dance*) ή/και **μικτός χορός**. Η συλλέκτρια μέλισσα χορεύει πάνω στο πλαίσιο της κηρήθρας ακολουθώντας μια **κυκλική πορεία**, ενώ κατά διαστήματα διασχίζει τον κύκλο κάνοντας γρήγορα και κοφτά ζικ-ζακ.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

3. Ο χορός των μελισσών

Τις ‘φιγούρες’ του χορού μέσα στην σκοτεινή κυψέλη οι άλλες μέλισσες τις αντιλαμβάνονται με την αφή, καθώς την ακολουθούν στο χορό της, ενώ τους ήχους που συνοδεύουν τις κινήσεις τις αντιλαμβάνονται ως δονήσεις πάνω στην κηρήθρα. Συμπλήρωμα του μηνύματος αποτελεί η οσμή από το νέκταρ ή τη γύρη που η ‘χορεύτρια’ μέλισσα μεταφέρει.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

3. Ο χορός των μελισσών

Χορός → απόσταση και κατεύθυνση της τροφής από τη φωλιά.

Πολλοί διαφορετικοί χοροί στην κυψέλη - μη κατανοητοί ακόμα.

Πλέον σημαντική απόδειξη προέλευσης αλλά και χρήσης χορού → όλα τα γνωστά είδη της μέλισσας εμφανίζουν αυτή τη συμπεριφορά. ΜΟΝΟ η εκτέλεση διαφέρει μεταξύ των διαφόρων ειδών. Αυτό σημαίνει ότι η μορφή επικοινωνίας δεν εξαρτάται από τη μάθηση, αλλά είναι **γενετικά καθορισμένη**.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

3. Ο χορός των μελισσών

- Ο **κυκλικός χορός** δεν δίνει πληροφορίες για την ακριβή θέση της πηγής τροφής. Δηλώνει απλά την ύπαρξη τροφής σε μικρή απόσταση και σε ακτίνα μικρότερη των 15 μέτρων από τη φωλιά.
- Η συλλέκτρια μέλισσα, αφού έχει κάνει μερικά επιτυχημένα ταξίδια συλλογής, επιστρέφοντας στη φωλιά προσφέρει λίγο από το περιεχόμενο του προλόβου της σε άλλες μέλισσες και αρχίζει να διαγράφει μικρούς κύκλους. Η φορά των κύκλων αλλάζει κάθε φορά που ολοκληρώνει μία περιστροφή. Οι υπόλοιπες μέλισσες την ακολουθούν αγγίζοντάς την, έως ότου αποφασίσουν να βγουν και αυτές προς συλλογή.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

3. Ο χορός των μελισσών

- **Ο μικτός χορός ή χορός της παλλόμενης κοιλιάς** → εκτελείται όταν η απόσταση της τροφής είναι πάνω από 100μ. Ο κυκλικός χορός μετατρέπεται σταδιακά σε μικτό, καθώς η απόσταση μεταξύ τροφής και φωλιάς μεγαλώνει .
- Κατά τον μικτό χορό η μέλισσα διανύει μία μικρή ευθύγραμμη πορεία κουνώντας έντονα την κοιλιά της και παράγοντας ήχους. Στο τέλος της ευθύγραμμης πορείας γυρίζει διαγράφοντας ένα ημικύκλιο και επιστρέφει στο σημείο που ξεκίνησε. Εκτελεί τις ίδιες κινήσεις σχηματίζοντας ημικύκλιο μία φορά προς τα δεξιά και μία προς τα αριστερά (εναλλάξ). Συχνά σταματά και προσφέρει λίγη τροφή στις μέλισσες που την ακολουθούν.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

3. Ο χορός των μελισσών

- Οι πληροφορίες αφορούν την απόσταση της τροφής από τη φωλιά, την κατεύθυνση της τοποθεσίας σε σχέση με τη θέση του ήλιου, αλλά και την ποιότητα της τροφής.
- Οι πληροφορίες αυτές δίνονται από το μήκος της ευθύγραμμης διαδρομής, τη διάρκεια των παλμών και των ήχων, τον αριθμό των παλμών και τον αριθμό των περιστροφών.

Μερικοί ακόμη ζωικοί κώδικες επικοινωνίας

3. Ο χορός των μελισσών

Η πιστότητα της μεταβίβασης των συγκεκριμένων πληροφοριών επηρεάζεται από :

- την εμπειρία και την ηλικία της μέλισσας
- τη θερμοκρασία
- τον άνεμο
- την τυχόν δηλητηρίαση των μελισσών από εντομοκτόνα
- και κληρονομικούς παράγοντες - φυλή.

Υπάρχουν κι άλλοι χοροί, μικρότερης σημασίας, που εκτελούνται από τις μέλισσες, όπως ο χορός της 'καθαριότητας', ο χορός της 'χαράς', ο χορός 'καθαρισμού της εργάτριας', ο χορός 'μασάζ' κ.ά..

Γενική παρατήρηση για τη σχέση ζωικών κωδίκων / ομιλίας

Η ασυνέχεια ανάμεσα στην ομιλία και στους ζωικούς κώδικες είναι προφανής:

- ΟΜΙΛΙΑ: αυθαίρετος -διπλά αρθρωμένος- 'ανοιχτός' κώδικας με χαρακτήρα αναφορικό/παραστατικό
- ΖΩΙΚΟΙ ΚΩΔΙΚΕΣ: μη αυθαίρετοι -χωρίς άρθρωση- 'κλειστοί' κώδικες με χαρακτήρα κύρια συγκινησιακό όπου εμφανίζεται ΚΑΠΟΙΟ στοιχείο συνέχειας: κινήσεις/ χειρονομίες, ένταση φωνής/χρωματικός τονισμός ΔΗΛΑΔΗ πρόκειται για την περιοχή της *παραγλώσσας*.

4 Οι λειτουργίες της ομιλίας

- Roman Jakobson και André Martinet: **Γλωσσολογική Σχολή της Πράγας** και μεγάλη ευρωπαϊκή γλωσσολογική σχολή, της Λειτουργικής Σχολής του Παρισιού.
- Jakobson → «Essais de linguistique générale» (1963-73) → μοντέλο από **έξι λειτουργίες** της γλώσσας. Πρόκειται για έξι απόψεις από τις οποίες μπορούμε να θεωρήσουμε τη **γλωσσική πράξη (speech act)**.
- Λέγοντας γλωσσική πράξη, εννοούμε την **πράξη που επιτελούμε λέγοντας ή γράφοντας κάτι**, π.χ. δήλωση, υπόσχεση, ανακοίνωση, παράκληση, απειλή, **μέσα σε ένα επικοινωνιακό πλαίσιο και πάντα με έναν επικοινωνιακό σκοπό**- η αποστήθιση δεν αποτελεί γλωσσική πράξη.
- Το μοντέλο του Jakobson, λοιπόν, θεωρείται ως το πλέον ολοκληρωμένο από άλλα προηγούμενα, όπως του Bühler (1934) που περιελάμβανε μόνο τις τρεις πρώτες λειτουργίες και δεν έχει μέχρι σήμερα αμφισβητηθεί.

4 Οι λειτουργίες της ομιλίας

- Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, λοιπόν, η **μετάδοση της επικοινωνίας** γίνεται μ' έναν **πομπό (τον ομιλητή)**, και έναν **δέκτη (τον ακροατή)**, που συνδέονται μ' ένα φυσικό **κανάλι - αγωγό** μετάδοσης, μέσα από το οποίο περνάει ένα **μήνυμα** που γίνεται με βάση έναν **κώδικα - γλώσσα-** κοινό για πομπό και δέκτη - για να μεταδώσει κάτι από την εμπειρία του πομπού, δηλαδή ένα **αναφερόμενο (θέμα-πληροφορία)**.

4 Οι λειτουργίες της ομιλίας

Παραστατικά:

- (1) ομιλητής ('πομπός')
- (2) ακροατής ('δέκτης')
- (3) θέμα-πληροφορία ('αναφερόμενο')
- (4) μήνυμα ('με βάση τον κοινό κώδικα')
- (5) γλώσσα ('κώδικας' κοινός για ομιλητή / ακροατή)
- (6) αγωγός ('κανάλι' επικοινωνίας)

- Η **θεωρία των γλωσσικών πράξεων** εντάσσεται στο πλαίσιο της **Πραγματολογίας**.

4 Οι λειτουργίες της ομιλίας

Οι λειτουργίες της ομιλίας με ένα παράδειγμα

- (1) **συναισθηματική / εκφραστική / συγκινησιακή (expressive/emotive function)**: Αφορά τον **‘πομπό’**, δηλώνει, δηλαδή, τη **στάση του ομιλητή** απέναντι στο περιεχόμενο του μηνύματος, τι μορφή θέλει να του δώσει, χωρίς να ενδιαφέρεται, τη στιγμή εκείνη, για την ύπαρξη, ή τα συναισθήματα των ακροατών. Κατά κανόνα σε α’ πρόσωπο, με τονικό χρωματισμό, επιφωνήματα, μάκρυνση φωνηέντων ή συμφώνων, κτλ.:

‘ Πόσο μ’ αρέσει η βροχή!’

4 Οι λειτουργίες της ομιλίας

Οι λειτουργίες της ομιλίας με ένα παράδειγμα

- **(2) Βουλητική/ προστακτική/ κλητική (connotative function):** Αφορά τον **‘δέκτη’**, απευθύνεται, δηλαδή, στον *ακροατή* με την προσαγή ή με την επίκληση και συνδέεται με τη χρήση της γλώσσας ως μέσου για την επίτευξη ενός πρακτικού αποτελέσματος: κατά κανόνα, χρήση προστακτικής έγκλισης, κλητικής πτώσης, διαμόρφωσης του λόγου κατά τον ακροατή, κλπ):

‘Πάρε την ομπρέλα, μη βραχείς!’

4 Οι λειτουργίες της ομιλίας

Οι λειτουργίες της ομιλίας με ένα παράδειγμα

- (3) αναφορική/ δηλωτική/ παραστατική (referential/ denotative/ representative function): Αφορά το *‘θέμα-πληροφορία’*, είναι γνωστική λειτουργία, δηλαδή πληροφορεί για κάτι. Φαίνεται να λείπει από τα συστήματα επικοινωνίας των ζώων -με την εξαίρεση, ίσως, του χορού των μελισσών (σ’ αυτά κυριαρχούν μόνιμα οι δύο επόμενες λειτουργίες):

‘Βρέχει.’

4 Οι λειτουργίες της ομιλίας

Οι λειτουργίες της ομιλίας με ένα παράδειγμα

- **(4) ποιητική (poetic function):** Αφορά το **‘μήνυμα’**, την επεξεργασία αυτής καθαυτής της μορφής του, τα υφολογικά χαρακτηριστικά του, π.χ. την ομοιοκαταληξία, όπως, για παράδειγμα, σε λογοτεχνικά κείμενα, διαφημίσεις, κλπ:

*‘Βρέχει, τι όμορφα που βρέχει κι ο κόσμος
όλος τρέχει στους δρόμους βιαστικά!’*

4 Οι λειτουργίες της ομιλίας

Οι λειτουργίες της ομιλίας με ένα παράδειγμα

- (5) **μεταγλωσσική / διαγλωσσική (metalinguistic)**: Αφορά τη ‘γλώσσα’, ελέγχει, δηλαδή, τον ίδιο τον κώδικα που χρησιμοποιείται από όλους. Μ’ άλλα λόγια, επιτρέπει να μιλάμε για μια γλώσσα κάνοντας χρήση της ίδιας αυτής γλώσσας. Τέτοια είναι η λειτουργία της γλώσσας όταν η εξήγηση μιας λέξης χρησιμοποιώντας άλλες γνωστές (ερμηνευτικά λεξικά, εξηγήσεις για πρωτόγνωρες λέξεις σε παιδιά, μεθόδους διδασκαλίας όπως του C. K. Ogden, *Basic English*, 1934):

‘«Βρέχει» σημαίνει «ρίχνει σταγόνες νερού από τον ουρανό»’

4 Οι λειτουργίες της ομιλίας

Οι λειτουργίες της ομιλίας με ένα παράδειγμα

- **(6) φατική (phatic):** Αφορά το **‘κανάλι επικοινωνίας’**, αποσκοπεί στο να επαληθεύσει την **καλή λειτουργία του αγωγού ή την προσοχή του δέκτη**, να αναγνωρίσει την παρουσία του άλλου, να σπάσει τη σιγή, να δημιουργήσει επαφή.
- Η φατική λειτουργία, λοιπόν, εγκαινιάζει, προωθεί ή τερματίζει μια περίπτωση επικοινωνίας ελέγχοντας και επιβεβαιώνοντας την αποτελεσματικότητα του αγωγού, χωρίς να δίνει ιδιαίτερη σημασία στο μήνυμα «εμπρός... εμπρός» στο τηλέφωνο, το περιοδικό «...χμ...χμ...» ή «αχα!» «βρε, βρε, τι λες!» κατά την ακρόαση, «τέλος» ή «over» στην ασύρματη επικοινωνία και «άντε, τα λέμε, έτσι;», «Α!... πο, πο!» κλπ). *‘Έι! Ακούς που σου μιλάνε; Βρέχει!’*

4 Οι λειτουργίες της ομιλίας

- Βέβαια, η φατική λειτουργία μπορεί και να μη δίνει καθόλου σημασία στο περιεχόμενο του μηνύματος, αν η ομιλία πρέπει να εκπληρώσει άλλους σκοπούς, που στη συγκεκριμένη περίπτωση, είναι σημαντικότεροι.
- Η Αμερικανίδα συγγραφέας Mary McCarthy έκανε ένα πείραμα σε ένα πάρτι, όπου στην τυπική ερώτηση *'How are you today?'* απαντούσε *'Fine, thanks! I just killed my husband with an axe and I feel fine!'* Κανένας στο πάρτι δεν πρόσεξε τίποτε παράξενο.

4 Οι λειτουργίες της ομιλίας

- Μία λειτουργία κυριαρχεί / οι άλλες πλαισιώνουν.
- Μια λέξη πέρα από το βασικό της μήνυμα (denotation), μπορεί να δηλώνει κι άλλα πράγματα, μάλιστα διαφορετικά για διαφορετικούς ακροατές. Πρόκειται για τη **συνδήλωση-connotation**.
- Για παράδειγμα η λέξη ‘πράσινο’ μπορεί να ανακαλεί την παράσταση ενός λιβαδιού ή ενός πάρκου, αλλά και το χρήμα, το δολάριο ή το ΠΑΣΟΚ, ανάλογα με τον ακροατή, είναι άνθρωπος της υπαίθρου, της πόλης, γνωρίζει αμερικάνικη λογοτεχνία και τους συμβολισμούς της, είναι πολιτικοποιημένος, κ.τ.λ.,
- Χρώματα → κεφάλαιο στους συμβολισμούς, καλός διαφημιστής / προπαγανδιστής εκμεταλλεύεται τέτοιες συνδηλώσεις.

4 Οι λειτουργίες της ομιλίας

- Μοντέλο Jacobson → μόνο η λειτουργία της επικοινωνίας, η δηλωτική ή αναφορική, ορίζεται με ακρίβεια και με κατεξοχήν γλωσσολογικά κριτήρια.
- Όλες οι άλλες λειτουργίες ξεχωρίζουν με ενδείξεις ψυχολογικές, σημασιολογικές ή πολιτιστικές. Γι' αυτό πολλοί γλωσσολόγοι το αμφισβητούν.